

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В СОТ

Розглянуто вплив вступу до СОТ на розвиток аграрного сектора України, обґрунтовано необхідність державної підтримки в забезпеченні конкурентоспроможності аграрного виробництва.

Рассмотрено влияние вступления в ВТО на развитие аграрного сектора Украины, обоснована необходимость государственной поддержки в обеспечении конкурентоспособности аграрного производства.

Analised the influence of entering to WOT on the development of agrarian sector of Ukraine, substantiated the necessity of state's support in the guarantee competition production.

Ключові слова: державна підтримка, аграрний сектор, СОТ, конкурентоспроможність продукції.

Важливою стратегічною метою розвитку аграрного сектора України, який має значні експортні можливості, є розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції, з досягненням якої пов'язана активна участь нашої держави у світових інтеграційних процесах. Отже, одним із шляхів взаємовигідної співпраці з іншими державами є членство у Світовій організації торгівлі, без входження до якої було б неможливе гідне представлення України на світовому рівні.

Вагомий внесок у дослідження особливостей аграрної політики країн ЄС та впливу вступу України до СОТ на розвиток аграрного сектора економіки зробили такі вчені, як О.М.Бородіна, М.Я.Дем'яненко, М.І.Долішній, Л.А.Євчук, М.В.Зубець, Ф.В.Іванина, І.В.Кобута, Ю.Я.Лузан, С.Г.Осика, В.Т.П'ятницькій, О.Л.Шевцов та ін. Однак кілька питань все ж залишаються недостатньо вирішеними і потребують подальшого поглибленого дослідження. Зокрема, недостатньо ґрунтовно з'ясовані питання впливу вступу України до СОТ на ринкові перетворення в аграрному секторі України та ролі держави в забезпеченні конкурентоспроможності виробництва в умовах відкритого конкурентного середовища.

Метою статті є проаналізувати можливості і ризики, які очікують аграрний сектор України в умовах членства в СОТ, та визначити пріоритети аграрної політики держави у зв'язку з цим.

16 травня 2008 року Україна стала повноправним членом у Світовій організації торгівлі, яка сприяє не лише безперешкодній і вільній торгівлі, а й обміну товарами за найвигіднішими (тобто найнижчими) цінами. Найнижчі ціни досягаються шляхом максимального зниження імпорتنих тарифів на імпортовану продукцію до рівня, визначеного угодами. Проте ця вигідність можлива лише за умови, коли витрати на виробництво продукції будуть нижчими або не вище середніх світових при однакових

якісних споживчих характеристиках товарів і коли держава закупає товари на зовнішньому ринку на суму не більшу, ніж продає сама.

Основними функціями СОТ є: забезпечення торгівлі без дискримінації; регулювання торгівлі переважно тарифними методами; нагляд за торговельною політикою країн-членів; врегулювання торговельних спорів між членами СОТ; технічна допомога та підготовка кадрів для країн, що розвиваються; співробітництво з іншими міжнародними організаціями.

При вступі до СОТ Україна взяла зобов'язання по скороченню визначеного державою максимального рівня підтримки сільського господарства через програму «жовтий кошик», зменшення бюджетних витрат на субсидування експорту та кількості сільськогосподарської продукції, що одержує експортні субсидії, зниження імпорتنих тарифів.

Зобов'язання по скороченню внутрішньої державної підтримки та зменшення субсидування експорту не матимуть суттєвого впливу на галузь сільського господарства через те, що граничний рівень її підтримки є вищим фактичної підтримки, а експортні субсидії як не надавалися в минулому, так не надаються і нині. Крім того, політика прямої державної підтримки розвитку сільського господарства має зміщуватись у перспективі на користь програм допомоги населенню з низькими доходами, що сприятиме підвищенню купівельної спроможності та життєвого рівня населення, які мають бути адекватними ціновій політиці на товари і послуги. Тому основним фактором, що може вплинути на ситуацію в сільському господарстві при вступі країни до СОТ, є зниження імпорتنих тарифів. Адже в Україні доступ на національний ринок регулюється переважно митно-тарифним механізмом. На імпорт худоби та деяких видів сільськогосподарських культур для сівби встановлена нульова митна ставка, а продукція, що не виробляється в Україні, взагалі не обкладається імпортними податками. Інші сільськогосподарські продуктивні групи обкладаються митними податками в розмірі від 10 до 30%. Середній тариф на сільськогосподарську продукцію становить 11,7%. Це свідчить про використання досить ліберальних тарифних режимів, подальше зниження яких призведе до виникнення загрози продовольчої безпеки в державі і наповнення українського ринку імпортними товарами, які мають нижчі ціни, проте не завжди вищу якість.

Матимуть місце й інші негативні моменти: ускладниться захист державою вітчизняних товаровиробників сільськогосподарської продукції через лібералізацію ринків; вимоги СОТ щодо поступової відмови від прямої підтримки сільгоспвиробників неодмінно викликатимуть значне погіршення фінансового стану більшості товаровиробників; відбудеться загострення конкурентної боротьби між національними та іноземними виробниками цукру, молочних продуктів, картоплі, овочів, фруктів; виникає загроза припинення неконкурентоспроможного виробництва,

що пов'язано в основному з дотаційною підтримкою іноземних товаровиробників з боку їх держав та наявністю у них значно більшого капіталу; можливе звуження внутрішнього ринку збуту для національних товаровиробників; зростання експорту товарів, які споживаються в українському АПК (зокрема, насіння соняшнику, продовольчого та кормового зерна), що може спричинити підвищення цін на них на внутрішньому ринку; збільшення безробітних в АПК та ін. Варто зауважити що дія цих негативних моментів для аграрного сектора була б менш відчутною, якби вступ до СОТ відбувся не терміново, а виважено, за умов реального економічного росту та посилення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

Хоча, на думку урядових структур, не варто внаслідок лібералізації доступу до ринку аграрної продукції України очікувати критичного для національного сільського господарства збільшення обсягів імпорту. Це пов'язано з істотними транспортними витратами на доставку імпортової продукції порівняно з аналогічними витратами на продукцію місцевого виробництва; відсутністю інфраструктури, що забезпечує надходження і розподіл значних обсягів імпортової сільськогосподарської продукції у регіонах; низькою купівельною спроможністю населення; традиційними уподобаннями населення, обумовлені ментальністю і т.д.

Водночас набуття членства в СОТ відкриває для України додаткові можливості:

Ї доступу вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників до ринків інших країн-учасниць СОТ через зменшення тарифів і нетарифних обмежень на всіх найважливіших товарних ринках країн світу, що сприятиме росту експорту та надходжень валюти, забезпечить більш передбачуваний розвиток торговельно-економічних відносин з іноземними партнерами, сприятиме участі України у формуванні міжнародних правил поведінки на світових продовольчих ринках, здешевленню імпортової сировини та кредитів;

Ї захистить від застосування іноземними державами дискримінаційних внутрішніх податків, акцизів, митних зборів, обмежень транзиту українських товарів; дискримінаційних технічних та інших норм і стандартів, правил сертифікації тощо; надасть можливість використання цивілізованого механізму розв'язання спорів в антидемпінгових розслідуваннях;

Ї посилить необхідність збільшення експортного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності продукції АПК на світових ринках, сприятиме розширенню асортименту та якості товарів і послуг, зниженню їхньої ціни;

Ї забезпечить поліпшення інвестиційного середовища;

Ї стимулюватиме реальне завершення ринкових перетворень у державі

через приведення політики України та її інституцій у відповідність до норм СОТ; прискорить формування ринкової інфраструктури;

Ї зниження імпортного мита сприятиме наповненню ринку відносно дешевою продукцією, яка, за умови її якості, позитивно впливатиме на задоволення попиту населення;

Ї зумовить необхідність і стимулюватиме до технологічного оновлення та переозброєння національного виробництва відповідно до світових стандартів внаслідок збільшення іноземних інвестицій в АПК;

Ї відбудуться зміни у політиці державної підтримки сільського господарства та регулювання продовольчих ринків у напрямі створення умов для посилення конкурентних переваг сільгосппродукції вітчизняного виробництва на внутрішньому і зовнішньому ринках;

Ї посилять гарантії щодо подальшої інтеграції України до ЄС і інших міжнародних організацій.

Однак, враховуючи сьогоденні умови, необхідно усвідомити, що Україна отримує позитивний ефект від вступу до СОТ лише у довгостроковій перспективі після подолання кризи та виходу економіки на стадію сталого зростання, коли відбудеться зростання конкурентоспроможності виробництва та зумовлений ним ріст експорту продукції.

Необхідно пам'ятати і про те, що для розвинених країн Україна є давно бажаною через найродючіші чорноземи в світі, значні запаси корисних копалин, дешеву робочу силу. Їх цікавить Україна не як торговий партнер. Вони цікавляться місткими українськими ринками та невибагливими збіднілими споживачами. Розширення ЄС є ще однією нагодою для просування їхніх товарів на нові ринки, водночас їхні ринки виявляються закритими для товарів із нових країн через невідповідність вимогам ЄС щодо стандартів якості. Необхідно зауважити, що нерозвинені країни від протекціоністських заходів країн Заходу щорічно втрачають більше 100 млрд. дол., що вдвічі перевищує грошову допомогу, яку багаті країни надають бідним [5, с.159].

Та навіть за таких умов Україна об'єктивно не може ізолюватися від формування сучасної світової продовольчої системи, маючи великий агропромисловий потенціал, при великих земельних (25% світових чорноземів) і трудових ресурсах, високому освітньому рівні працездатного населення, розвинутій мережі наукових установ, екологічності виробництва, конкурентному рівні цін, географічному розміщенні держави тощо. Дана позиція базується і на економічній доцільності. Адже прискорена гармонізація вітчизняного законодавства до міжнародних вимог дозволить забезпечити вільний рух капіталів, кредитів, технологій, участь у міжнародному поділі праці. Це дозволить залучити значні інвестиції для модернізації аграрного виробництва та поповнення

обігових коштів.

Крім того, збільшення присутності українських товаровиробників на європейському ринку слід очікувати через стрімкий ріст світових цін на енергоресурси, які приведуть до розширення використання біопалива, а це сприятиме збільшенню площ під технічними культурами та зменшенню площ під зерновими та іншими культурами. Варто врахувати і те, що темпи виробництва сільськогосподарської продукції в світі відстають від темпів приросту населення. Хоча виробництво сільгосппродукції за останні сорок років завдяки селекції та удосконаленню агрометодів і збільшилося в середньому в 2,5 рази, подальший його приріст є малоімовірним.

Необхідно зазначити і той факт, що, за винятком яловичини, свинини та м'яса птиці, цінова різниця між цінами вітчизняних виробників і зовнішніми цінами у відсотковому вимірі є значно нижчою, ніж можливі тарифи після вступу України до СОТ. Тому можна зробити висновок, що нині основні види продукції сільського господарства за ціною конкурентоспроможніші порівняно з імпортними товарами. Ці висновки також підкріплюються довгостроковими прогнозами світових цін, за якими в перспективі до 2014 року для більшості конкурентоспроможних за ціною українських товарів очікується підвищення номінальних світових цін. Сприятиме цьому й домовленість країн-членів СОТ на Гонконгівській конференції міністрів у грудні 2005 року щодо повної відмови країн від субсидування експорту до 2013 року.

Звичайно, основні види української сільгосппродукції за ціною є конкурентоспроможнішими за аналогічну імпортну, проте не всі відповідають вимогам стандартів якості. Більшість вітчизняних підприємств не можуть сертифікувати свою продукцію за міжнародною системою сертифікації якості ISO 9001-2000 не лише через високу вартість процедури, але й через низьку якість сировини. В умовах відкритості економіки зазнають втрат молочне господарство і м'ясне скотарство, льонарство, не витримують конкуренції картоплярство, плодоовочівництво, навіть зернове господарство внаслідок ресурсної незабезпеченості та технологічної відсталості. Під загрозою опиниться цукрова галузь. Тому завдання держави і фахівців у найближчі роки будуть зводитися до налагодження виробництва високоякісної продукції і підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Для реалізації цієї мети необхідна довгострокова стратегія інноваційного розвитку аграрної економіки, спрямована на зростання технологічного рівня аграрного виробництва, впровадження ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, підтримки відповідних наукових досліджень, надання консультаційних та просвітницьких послуг і ін. Однак в умовах, коли більшість сільськогосподарських підприємств забезпечені власними фінансовими

ресурсами в межах 13%, а рівень їх забезпечення основними видами техніки становить від половини до двох третин від загальної потреби, майже 90% з якої відпрацювали один і більше строків експлуатації за нормативом, їх технічне і технологічне оновлення як основа забезпечення конкурентоспроможного виробництва є неможливим [2, с.3; 8, с.75-76]. Тому провідна роль у формуванні фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств на досягнення цих завдань має належати державній фінансовій підтримці, яка має сконцентруватися в першу чергу на пріоритетних, найбільш соціально значущих галузях. Крім того, фінансування має бути адресним, своєчасним, мати системний характер та здійснюватися в повному обсязі.

Для підняття сільськогосподарського виробництва до середнього рівня країн ЄС потрібно:

1) забезпечити підтримку прибутковості аграрної сфери економіки на рівні середньої норми прибутку по економіці України, розширення лізингу, удосконалення механізму кредитних субсидій підприємств АПК;

2) організувати спеціалізовану фінансову систему обслуговування товаровиробників;

3) сприяти створенню ринкової інфраструктури, особливо обслуговуючих і збутових кооперативів для особистих селянських господарств, а також створення оптових ринків сільськогосподарської продукції;

4) зважена протекціоністська політика з метою захисту вітчизняних сільгоспвиробників; забезпечити застосування нетарифних обмежень імпорту й експорту відповідно до норм СОТ; просування сільгосппродукції на зовнішні ринки та захист інтересів експортера за кордоном;

5) заохочувати українських товаровиробників на виробництво тих видів сільгосппродукції, які найбільшою мірою користуються попитом на вітчизняному та експортному ринках, але з урахуванням вимог агротехнології щодо жорсткого дотримання правил сівозміни;

6) сприяння в створенні та розміщенні за зональним принципом великих високотехнологічних підприємств з урахуванням регіональної специфіки та тенденцій розвитку світового аграрного ринку;

7) сприяти об'єднанню товаровиробників у багатогалузеві інтегровані структури для посилення їх позицій на ринку сільськогосподарських товарів;

8) заохочувати товаровиробників до підвищення продуктивності землі, праці і капіталу через впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, продуктивної техніки, нових урожайних видів рослин і продуктивних порід тварин;

9) поліпшення ринкової інфраструктури через збільшення пропускної здатності українських портів, інтенсивну розбудову найважливіших

транспортних артерій, інтенсифікацію біржової торгівлі, збільшення доступності ринку страхових і банківських послуг для аграріїв;

10) розробити довгострокову стратегію зовнішньої торгівлі, передбачивши диверсифікацію зовнішніх ринків збуту (зокрема, Китай, Індія, Мексика, Бразилія і ін.);

11) через ймовірність зростання безробіття необхідно заохочувати освіту і перепідготовку людей, розгортання програм зайнятості, забезпечити підготовку національних кадрів із питань діяльності СОТ;

12) налагодити в Україні на основі використання існуючої потужної технічної бази виробництво повного набору сільськогосподарської техніки і забезпечити її реалізацію протягом періоду відновлення аграрного сектора за пільговими цінами;

13) враховуючи ситуацію в аграрному секторі, варто сприяти впровадженню новацій, зокрема, через розвиток біологічного землеробства з пропозицією на ринок чистої продукції та розробки безвідхідних технологій переробки сільськогосподарської сировини.

Таким чином, пріоритетним напрямом української зовнішньоторговельної політики має бути розвиток власного аграрного виробництва. Тому потрібно здійснювати гнучку митну політику щодо імпортованого продовольства залежно від нарощування вітчизняного виробництва, використовуючи різні прийоми захисту аграрного ринку в умовах спаду, перевиробництва чи зростання споживання окремих видів сільгосппродукції. Політика держави має спрямовуватись на підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції шляхом зменшення витрат на її виробництво і підвищення продуктивності праці, поширення новітніх технологій, врахування вимог законодавства ЄС з якості і гігієни. Варто запровадити більш жорсткі стандарти проти недоброякісної продукції, забезпечити проведення серйозних техніко-екологічних експертиз імпортованої продукції.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. – К.: Аграрна наука, 2005.-140 с.
2. Дем'яненко М.Я., Іванина Ф.В. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва/М.Я. Дем'яненко, Ф.В. Іванина//Економіка АПК. – 2009. – №9. – С.3-9.
3. Дем'яненко М.Я., Іванина Ф.В. Проблеми аграрної економіки із вступом України до СОТ/ М.Я. Дем'яненко, Ф.В. Іванина//Економіка АПК.-2003.-№11.-С.57-66.
4. Долішній М.І., Топіха В.І., Булюк В.В., Романова В.А. Ринок продовольства України в аспектах СОТ. -Миколаїв: МДАУ, 2006.- 221с.
5. Євчук Л.А. Вступ України до СОТ: необхідність і очікувані результати/Л.А. Євчук//Економіка АПК.-2003.-№7.-С. 156-160.
6. Кобута І.В., Шевцов О.Л. Оцінка впливу вступу України до СОТ на окремі ринки сільськогосподарської продукції/І.В. Кобута, О.Л. Шевцов//Економіка АПК.-2007.-№1.-С.127-135.
7. Осика С.Г., П'яницькій В.Т. Світова організація торгівлі/ 2-ге вид., переробл. і доп.-К.: «К.І.С.», 2004.-516с.
8. Томчук С.В. Державна підтримка лізингових технологій в аграрній сфері / С.В.Томчук // Економіка АПК.-2009.-№11.-С.75-78.